

Про важливість викладання етики^{*} (Оновлений документ) ©

Професор Томас Х. Спіді Райс[†]

Холлі Вебб[‡]

Мій життєвий принцип полягав у ... бажанні та боротьбі за реалізацію етичних цінностей. Проте, у певний момент Держава не дозволила мені жити згідно з цим принципом. Мені довелося переключитися з цілісної етики на численні моралі. Мені довелося поступитися місцем спотвореним цінностям, приписаним Державою.¹

I. Вступ

У ході процесу глобалізації в економічній, політичній та соціальній сферах етика залишається позаду. Більшість вважають глобалізацію позитивним процесом, але без одночасної глобалізації етики подальший прогрес є малоймовірним і малоцінним². Якщо глобальна економіка продовжуватиме зростати, а країни-учасники розвиватимуть демократичні процеси, то необхідно встановити взаємозв'язок між етичними принципами та стандартами глобалізації. Для того, щоб міжнародна довіра до бізнесу та влади зміцнилася, кожна держава – від наймогутнішої до новоутвореної – зобов'язана забезпечувати навчання етиці своїм лідерам та суспільству.

Держава має проаналізувати свої наявні етичні цінності, визначити чого не вистачає і які етичні цінності необхідні для справжньої глобалізації. Саме з цього моменту вона має допомагати і сприяти розробці навчальних програм, щоб наголосити на існуючих цінностях і навчити новим. Більше не можна презюмувати, що етичні принципи є вродженими або нав'язані на вимогу Держави.

---

^{*} Цей документ перекладено за підтримки американського народу, зокрема завдяки Агентству США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми USAID «Нове правосуддя».

Оригінальна публікація: *Про важливість викладання етики*, Школа природного права Копаонік, Правосуддя і право, Право і демократична культура, XVI конференція, Відомості юридичної теорії і практики Асоціації юристів Сербії. Г. Копаонік. Сербія та Чорногорія, грудень 2003 року. Оновлено новими публікаціями та веб-посиланнями.

© Томас Х. Спіді Райс, 2003 та оновлена версія від 2017, для отримання дозволу надішліть ел.лист на ел.адресу: sr@cjtrlaw.com

[†] Професор практики, Школа права Університету імені Вашингтона і Лі.

[‡] Випускник Школи права Університету Вашингтона і Лі 2018.

¹ З промови засудженого нацистського військового злочинця Адольфа Айхмана (1906-1962).

² Одна з причин виникнення руху антиглобалістів: глобалізація – це економіка без етики.

Зрештою, високі етичні стандарти мають стати культурною нормою, а для цього потрібно, щоб лідери та вчителі з високим рівнем етичного розвитку активно навчали та жили відповідно до цих стандартів. У цій роботі мова йтиме про університетську систему, її унікальну роль у якості національного та міжнародного етичного лідера та як кожен Університет може зайняти лідерські позиції на національному та міжнародному рівнях. Мета цієї роботи – стати поштовхом до діалогу та дій у цій важливій сфері 21 століття.

II. Звідки починається етика

Відправною точкою будь-якої суперечки на тему етики є визначення етичних норм, що існують у конкретній спільноті. Далі постає питання – як провести лінію між існуючими етичними нормами та тими, яких вимагає демократія та глобалізація. Більшість спільнот заснували сімейні та локальні етичні системи. Навіть якщо подивитися на це з іншої точки зору, то ці етичні стандарти встановлюють порядок і гармонію у сім'ї та місцевій спільноті. Деякі з них існують у вигляді законів місцевої спільноти, але більшість з них – це очікування сім'ї від її членів.

Сімейні цінності справді працюють, оскільки вони постійно передаються з покоління у покоління, постійно застосовуються й зміцнюються в сім'ї. Якщо особа хоче залишатися частиною родинного осередку, то вона живе відповідно до цих етичних стандартів. Цінності, яких навчають в сім'ї також поширюються на місцеву спільноту, оскільки існує безпосередній зв'язок між сім'єю і спільнотою. Етичні норми, такі як ставлення до рідних братів і сестер, інших родичів та спільноти, звичаї, що стосуються залицяння та одруження, а також ведення фінансово-господарських справ з сусідами, можна простежити у бажанні особи позитивно взаємодіяти зі своєю спільнотою. Цінності та очікування сім'ї та спільноти постійно укріплюються і ми заохочуємо гарну етичну поведінку.

Модель очікувань сім'ї та спільноти щодо зміцнення етичної поведінки починає руйнуватися, коли особа втрачає свій зв'язок з певним осередком. Це частково пояснює чому цінності у великому місті відрізняються від цінностей маленької спільноти і чому цінності нуклеарної сім'ї відрізняються від цінностей розширеної родини. Коли особа потрапляє у середовище, яке не сприяє і не заохочує до етичної поведінки, ця особа залишається наодинці зі своїми власними етичними цінностями й індивідуальністю та дотримується етичних стандартів, або ж повністю потрапляє під вплив тих стандартів, що переважають у цьому середовищі. У сучасному процесі глобалізації, коли особа може знаходитися на далекій відстані від інших членів глобалізованої спільноти, розвивати та дотримуватися особистих етичних стандартів може виявитися дуже важко.

Щоб подолати труднощі, особа бере до уваги соціальні елементи, рівноправність чи глобалізовані стандарти етичних норм в глобальній спільноті. А далі – все в руках долі, якими б не були наслідки. Активізація корпоративних скандалів у Сполучених Штатах Америки продемонструвала недієздатність системи, яка розраховує на те, що її члени самостійно знайдуть свій власний етичний шлях, а також на те, що система контролю за виконанням кримінального законодавства визначатиме етичну поведінку. Дехто робитиме це, проте багатство та влада спокушають, якщо не існує альтернативних етичних норм, які породжуються від однакових очікувань глобальної спільноти. Звідки ж з'являються такі однакові етичні очікування, якщо лідери у бізнесі та владі мають бути успішними у глобалізованому світі?

III. Університетська система та її лідерська роль

Університетська система – це логічне місце для розвитку, викладання та практики етичних стандартів, а самі університети можуть бути лідерами і менторами більших спільнот. Університет – це своєрідний міст між двома соціальними структурами – сім'єю/спільноті та влади/глобалізованої економіки. Коли студенти вступають до університету, вони входять туди лише з цінностями своєї сім'ї і спільноти, проте по його закінченні – вони вже готові зайняти місце у демократичному суспільстві та глобальній економіці. Під час цього перехідного періоду молодь дорослішає і переходить від етапу «сім'я» до етапу «суспільство». Саме у цей період здобування освіти молоддю виникає надзвичайно гостра потреба у навчанні етиці та зміцненні етичних стандартів.

Навіть якщо багато сімейних цінностей на все життя залишаються зі студентом, то, якщо не спрямувати їх у потрібне «русло», вони не завжди і не легко знаходитимуть своє вираження у необхідних глобальних цінностях. Недостатньо просто думати, що студент самостійно знайде правильний етичний стандарт. А тому дуже важливо, щоб університетська система як зв'язок між двома різними світами життя студента почала навчати високим етичним стандартам та підтримувати їх. Створивши справжнє високоетичне середовище, яким будуть поглинуті усі аспекти університетського життя, студенти навчатимуться робити правильний етичний вибір стосовно влади та бізнесу, який принесе користь їхньому народу, співгромадянам, а також їм самим.

а. Проблема, що постає перед Університетом

Впродовж останніх 50 років спостерігалася безпрецедентне переважання багатства та матеріалізму над сім'єю та спільнотою. Конгломерати, які не мають жодного зв'язку зі спільнотою, прийшли на зміну місцевим підприємствам. Подорожі та можливості вести

справи дистанційно напружили близькі родинні стосунки. Особа з сімейними етичними цінностями була поглинута індивідуальними можливостями та їх обіцянками. Етичні стандарти сім'ї/спільноти частково не знайшли своє відображення у глобальній етиці, тому що ці соціальні обмеження стали недоцільними для тих, хто пов'язаний через інтернет або торгівлю, але залишається непов'язаним в інших важливих сферах. Багато таких проблем є очевидними у США, але не внаслідок вродженої соціальної слабкості, а тому що, завдяки своїм масштабам, американська економіка стала лідером позитивної економіки і негативної етики. Етичні провали у сфері американського бізнесу – це просто попередження для тих, хто бажає приєднатися до процесу глобалізації.

Успіх та багатство стали найвизначнішими соціальними цінностями. Ми це бачимо навкруги. Між іншим, успіху та багатства можна досягти етичними способами, навіть якщо самі цінності є етично нейтральними. Проблема полягає в тому, що особистий успіх, багатство чи влада досягаються неетичними шляхами і це зазвичай виявляється легшим та швидшим шляхом. Суспільство, яке цінує багатство та владу лише в абсолютній формі, бореться за ці здобутки будь-якими можливими способами. Якщо такий підхід застосувати на рівні сім'ї, то це матиме вигляд, ніби сім'я поважає сестру, яка краде всі гроші свого брата. Проте, сімейна етика, як правило, не дозволяє і засуджує такий метод збагачення, і вимагатиме повернути гроші, або ж піддає ostracism/карає таку сестру. У процесі глобалізації має бути щось подібне до сімейної етики, що навчатиме та надихатиме, оскільки глобальні механізми забезпечення впровадження етичних норм практично відсутні. Якщо суспільство лише абстрактно виступає проти неетичної поведінки або позбавлене соціальних етичних норм, то окремі зусилля утвердити етичну поведінку зів'януть під тиском досягнень та успіху.

Кримінальне законодавство та кодекси поведінки, які засновані виключно на примусовому виконанні зобов'язань, не є дуже вдалим без соціальної норми, яка б сприяла етичній поведінці. Але чи варто вдаватися до неетичної поведінки, що сприяє збагаченню і одержанню влади, можна просто визначити за допомогою «рівняння успіху»:

1. Чи спіймають мене?
2. Чи покарають мене?
3. Чи можу я відкупитися?
4. Чи можу я залишити вигоду собі і т.д.?

Проте втраченими є такі питання «етичного рівняння»:

1. Чи правильно так робити?
2. Чи не постраждає від цього суспільство?
3. Який мій обов'язок перед суспільством і т.д.?

Це є справжнім викликом для Університету. Як результативно навчати студентів глобальним етичним цінностям так, щоб після закінчення університету, вони докладали зусиль до пошуку відповідей на етичні питання, а не на те, як будь-якою ціною стати заможним та успішним?

Якщо Університет зі своїми викладачами за допомогою викладання, наведення прикладів і лідерства зможе закласти необхідні етичні цінності, то студент обере «етичне рівняння» і зробить його своєю соціальною нормою і життєвим вибором. Навіть якщо «рівняння успіху» стає пропорційним та умовним, успіх все одно гарантується, тому що правильна етична поведінка є нагородою, призведе до етичних економічних успіхів, а також буде оцінена суспільством.

в. Потреба в навчанні етиці

Історія переповнена етичними дилемами і виборами, які довелося робити людям, щоб перебороти їх. Більше двох тисяч років тому філософа Сократа несправедливо засудили до смертної кари за «розбещення молоді в новому дусі». На суді Сократ сказав, що якби держава дала йому вибір – перестати викладати або померти – він обрав би смерть. В «Апології» Платона Сократ промовляє: «Людина...не повинна зважати на життя або смерть; вона повинна дивитися у кожній справі тільки на одне – чи її вчинки справедливі або несправедливі, чи гідні людини чесною або нікчемною».³ Для Сократа це було питанням етики. Етика є власною цінністю і властива усьому, що ми робимо. Це змушує університети викладати етику та її цінність у суспільстві як окремий предмет, а не просто розраховувати, що кожна дисципліна вже по своїй природі в предмет вивчення вкладає етику. Колишній президент *Ethics Today* робив зауваження бізнес-школами у Сполучених Штатах, оскільки вони не викладали етику окремим курсом, і зазначав, що у разі, якщо етика «викладається» у кожній дисципліні, то насправді її не викладають взагалі.⁴ Проте, це занепокоєння не викликане чимось новим, а лише підсилене в умовах сучасної глобальної економіки. Теоретик XVIII століття Адам Сміт стверджував, що капіталістичний режим не зможе існувати без моральної взаємодії.

Намагаючись визначити потребу у викладанні етики в Сполучених Штатах, співробітники Етичного ресурсного центру дійшли до такого висновку:

Американський бізнес формує своїх лідерів, менеджерів та працівників з кола студентів та випускників бізнес-шкіл. Якщо ці особи в повній мірі не володіють

---

³ Платон «Апология». Інтернет архів класики: <http://classics.mit.edu/Plato/apology.html>

⁴ Від Президента: Зобов'язання викладати етику, *Ethics Today*, Том 1, Випуск 11, 13 липня 2003 року.

етичною поведінкою, якої очікують від них як бізнес-менеджерів і лідерів, то американський бізнес і суспільство в цілому страждатимуть від наслідків.⁵

Це не стосується всіх університетських систем світу, але факти свідчать, що проблема з викладанням етики є глобальною. У 2003 році міжнародна некомерційна організація Graduate Management Admission Council (GMAC) провела опитування серед 4,123 студентів зі 110 університетів в 96 країнах. Лише 39% студентів зазначили, що етика як предмет викладалася на надзвичайно високому або дуже високому рівні.⁶ За результатами іншого опитування GMAC, проведеного у 2010 році, лише двоє з п'яти студентів зазначили, що вивчення етики чинить певний вплив на те, як вони приймають рішення.⁷ Опитування 2003 року, проведене Американською асоціацією бухгалтерського обліку, показало, що лише 46% шкіл запровадили окремий курс з етики.⁸

Це дані, отримані від бізнес та бухгалтерських шкіл, але було б справедливим вважати, що відсоток в університетській освіті загалом є нижчим. Проте, потреба в етичній поведінці у всіх сферах життя суспільства є такою ж великою, як і в глобальній економіці, тому бізнес-школи не можуть впоратися з цим тягарем. У більшості країн ХХІ століття люди мають право голосу, і етична поведінка буде (або ж має бути) важливим фактором, який потрібно враховувати при виборі, який роблять виборці. Майбутнім політичним лідерам так само, як і майбутнім бізнес лідерам, потрібне якісне етичне навчання в університеті. Повноцінне вивчення етики в університеті дає можливість поліпшити моральне мислення студентів, що призведе до більш етичного прийняття рішень у бізнесі, політиці та суспільстві.

Більшість майбутніх лідерів у бізнесі чи у владі будуть вихідцями з університетської системи, а тому їхні викладачі можуть суттєво змінити ставлення студентів до етичних цінностей. За словами Кена Гудпастера, професора з бізнес-етики Університету Святого Томаса в Міннеаполісі, Міннесота: «Якщо викладач дає зрозуміти, що він не переймається навчанням етиці, то створюється атмосфера недооцінювання цього предмета...

---

⁵ *Запропоновані стандарти і обов'язки бізнес-шкіл*, онлайн версія The Best of Ethics Today, випуск 1: вересень 2002 – серпень 2003 рр. <http://www.eng.fiu.edu/mme/robotics/egn1033/bestofethicsonline-vol1.pdf>.

⁶ Підсумковий звіт, Graduate Management Admission Council, Опитування випускників MBA 2003, <https://www.gmac.com/~media/Files/gmac/Research/curriculum-insight/Exec-Summary-Global-2003.pdf>

⁷ Сабін Шейх, *Звіт проведеного опитування серед випускників*, GMAC (2010), <https://www.gmac.com/~media/Files/gmac/Research/Measuring-Program-ROI/AlumniPerspectives2010SR.pdf>.

⁸ Nicholas Mastracchio Jr., *Teaching CPAs about Serving the Public Interest* (Ніколас Мастратччо мол., Як дипломованому бухгалтеру задовольнити суспільний інтерес), The CPA Journal, січень 2005 р., <https://www.questia.com/magazine/1P3-780419211/teaching-cpas-about-serving-the-public-interest>

Викладачі мають могутню руйнівну силу”.⁹ Коментар Професора Гудпастера не стосується лише Сполучених Штатів, оскільки потреба у викладанні етики існує у всьому світі. Як мінімум, університети мають створити обов’язковий курс з етики для усіх студентів молодших курсів, а також, якщо можливо, відкрити кафедру етики, щоб наголосити на важливості навчальної програми. Якщо процес глобалізації та сучасне суспільство хочуть мати майбутнє, яке принесе користь усім, то етика має бути таким само важливим предметом, як будь-який інший, що викладається в Університеті.

IV. Матеріали для викладання етики

а. Варіанти літературних творів

i. Людина в пошуках справжнього сенсу – книга Віктора Л. Франкла, видання 1984 року (вперше опублікована в 1959 році), видавництво Beacon Press. Цей твір можна використовувати для детального вивчення походження людської сутності та нашого бажання віднайти себе та своє значення у цьому світі. Людина в пошуках справжнього сенсу – це всесвітньо відома праця, яка є основою концепції, що етика та мораль – не просто правила, які хтось пише, а це частина людського усвідомлення того, ким вона є, а також концепції, що тільки людина самостійно може знайти своє особисте значення та задоволення у цьому житті. Як сказав Віктор Франкл у вступі до своєї роботи у 1984 році: «Не шукайте успіху – що більше ви націлені на нього і ставите за мету, то більші шанси його не здобути. Коли йдеться про успішність, як і про щастя, її не можна придбати; її можна тільки прагнути. І вона приходить лише як неочікуваний побічний ефект посвяти людини справі більшій, ніж вона сама...»

ii. How Good People Make Tough Choices: Resolving the Dilemmas of Ethical Living (Як добрі люди роблять складні вибори: вирішення життєвих етичних дилем) – книга Рушворта М. Кіддера, 1995 рік, видавництво Simon & Schuster. Ця праця – практичний посібник, у якому йдеться про реальні ситуації вибору, з якими ми стикаємося в особистому та суспільному житті. Автор наводить ряд прикладів та розповідає історії з життя, які можна використовувати для обговорень на практичних заняттях як у класі, так і в невеличких групах. У деяких прикладах прийняття етичних рішень постає вибір між сім’єю та суспільством, правдою та відданістю, а також конфіденційністю та безпекою. Запропоновані методи вирішення етичних конфліктів передбачають пошук та підтримку моральних авторитетів у спільноті, етичне ставлення

---

⁹ Brian Hindo, *Where Can Execs Learn Ethics* (Брайан Хіндо «Де боси вивчають етику»), BLOOMBERG, січень 2002 року, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2002-06-12/where-can-execs-learn-ethics> (Вперше опубліковано у Businessweek Online).

до спірних думок моральних авторитетів, а також прийняття виключно етичного рішення, незважаючи на опір загалу.

Ця книга є також важливим інструментом, який допомагає змінити форму навчання – перейти від лекцій до залучення студентів до навчального процесу. Участь студентів є критично важливою, тому що таким чином у них з'являється можливість відчувати на собі етичні конфлікти і особливості прийняття рішень щодо викладання, а також робити помилки без негативних наслідків.

iii. Vice & Virtue in Everyday Life: Introductory Readings in Ethics (Гріх та чеснота в буденному житті: вступ до етики) - автор Sommers & Sommers, 2004 рік, видавництво Thompson Wadsworth Publishing. Тексти, що увійшли до цієї праці, по-філософськи розповідають про етику та добро. Проаналізувавши логіку суджень стосовно етики, студенти зрозуміють, що етика – це не просто сучасний тренд, а живе вона впродовж віків і бере свій початок з давніх-давен.

Тексти та питання, що пропонуються до вивчення:

“A Defense of Cultural Relativism” by William Graham Summer («Захист культурного релятивізму», автор – Вільям Грем Самнер).

“A Defense of Moral Relativism” by Ruth Benedict («Захист культурного релятивізму», автор – Рут Бенедикт)

“Cultural Relativism and the Universal Rights” by Carolyn Fluehr-Lobban («Культурний релятивізм та універсальні права», автор – Каролін Флюер-Лоббар)

“From Cruelty to Goodness” by Philip Hallie («Від жорстокості до праведності», автор – Філіп Галлі)

“Good Will, Duty, and the Categorical Imperative” by Immanuel Kant («Добра воля, обов’язок і категоричний імператив», автор – Іммануїл Кант)

“Habit and Virtue” by Aristotle («Традиція і чеснота», автор – Арістотель)

“Happiness and the Virtues” by Aristotle («Щастя і чесноти», автор – Арістотель)

“I Have a Dream” by Dr. Martin Luther King, Jr («Я маю мрію», автор – Мартін Лютер Кінг)
«Кант і категоричний імператив», автор – Джеймс Райчельс (“Kant and the Categorical Imperative” by James Rachels).

“Morality as Custom” by Herodotus («Мораль як звичай», автор – Геродот)

“Of the State of Men without Civil Society” by Thomas Hobbs («Про становище людини поза громадянським суспільством», автор – Томас Гоббс).

“The Deep Beauty of the Golden Rule” by R.M. MacIver («Прихована краса золотого правила», автор – Роберт МакАйвер).

“The Objective Basis of Morality” by Thomas Nagel («Об’єктивна основа моралі, автор – Томас Нагель).

“The Rings of Gyges” by Plato («Кільця Гіга», автор – Платон).

“Uganda’s Women: Children, Drudgery, and Pain” by Jane Perlez («Жінки Уганди: діти, важка праця і біль», автор – Джейн Перлез).

“Who’s to Judge?” by Louis Pojman («Хто винен?», автор – Луїс Пожмен).

“Why Morality Does Not Depend on Religion” by John Arthur («Чому мораль не залежить від релігії», автор – Джон Артур).

iv. Leadership Without Easy Answers by Ronald A. Heifetz (Лідерство без легких відповідей), автор – Рональд Гейфец, 1994 рік, видавництво Harvard University Press. Це праця, яка є переважно практичним посібником, що складається з таких тем, як «Цінності у лідерстві» (Values in Leadership), «Вести вперед чи в оману» (To Lead or Mislead) та «Походження авторитету» (Roots of Authority). Ці практичні теми можуть слугувати матеріалами для обговорення у невеликих групах, рольових ігор, презентацій студентів для розвитку своїх лідерських навичок та вмінь виступати з презентацією в етичній системі цінностей суспільства. Ці тексти є дуже важливими для студентів, які хотіли б працювати у владі або на будь-якій публічній посаді.

v. Ethics: Theory and Practice, by Jacques P. Thiroux (Етика: теорія та практика, автор – Жак П. Тіру), сьоме видання. Це ще одна робота, яку можна використати для підготовки матеріалів для іспиту чи рольової гри для аудиторії без попередження, щоб проаналізувати як учні засвоїли вивчене. Використання практичних матеріалів – це найголовніше при вивченні етичної поведінки. В умовах демократії, що зароджується, та глобальної економіки, студенти по закінченні навчального закладу стикнуться з питаннями, які не виникають у них в сім’ї чи місцевій спільноті. Навчаючись на практичних прикладах, випускники університетів будуть краще підготовлені до нових викликів, які чекають на них.

b. Етичні правила та інструкції, що діють при діючій владі

Багато урядів, підприємств та університетів встановлюють етичні правила та надають вказівки, відповідно до яких має жити певна спільнота. Кожному з них відведене своє місце; деякі з них заборонні, а інші є стандартами або зразками належної поведінки. Як одні, так і інші можна використовувати у якості прикладів та керівництв на заняттях та в університетській спільноті загалом.

В Європейському Союзі ці правила набувають різних форм. Наприклад, рішення Ради ЄС від 26 травня 1997 року є заборонним, оскільки ним передбачається боротьба «з

корупцією, яка зачіпає посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу»¹⁰.

Зокрема, цим рішенням забороняється наступне:

Для цілей цієї Конвенції пасивна корупція являє собою навмисне діяння посадової особи, яка прямо або через посередника, запитує або отримує вигоди будь-якого характеру для себе або для третіх осіб або приймає обіцянку таких вигод, для того щоб в порушення своїх офіційних обов'язків він вчинив діяння або утримався від вчинення діяння.¹¹

Конвенція дає визначення активній корупції як діяння або пропозиція будь-якої особи, яка очікує від посадової особи вчинення діяння або утримання від його вчинення. В обох випадках Конвенція уповноважує країни-члени юридично закріпити ці принципи у національному праві своїх держав.

Комітет міністрів Ради Європи визнає, що корупція становить серйозну загрозу базовим принципам і цінностям демократії, що в свою чергу підриває довіру народу до влади та нівелює верховенство права. Як наслідок, було прийнято Резолюцію (97) 24 «Про дванадцять керівних принципів боротьби з корупцією».¹² Міністри також погодилися, що для вирішення таких питань потрібен «багатосторонній» підхід. Першим з Дванадцяти керівних принципів була домовленість «здійснювати ефективні заходи, спрямовані на запобігання корупції, і у цьому зв'язку підвищити поінформованість громадськості та сприяти етичній поведінці» (виділено нами).¹³

Рада Європи пішла ще далі і створила Модельний кодекс поведінки публічних службовців.¹⁴ Цей Модельний Кодекс є ідеальним навчальним засобом і має обов'язково використовуватися у будь-якій аудиторії при вивченні етики. В основних вступних положеннях йдеться про важливість етичної поведінки:

Стаття 3 – Завдання Кодексу

Завданням цього Кодексу є чітке визначення стандартів доброчесності та поведінки, яких повинні дотримуватись публічні службовці, надання допомоги їм у дотримуванні цих стандартів і інформування громадськості про те, на яку поведінку публічних службовців вона може сподіватись.

---

¹⁰ Див Конвенцію, прийняту на основі Статті К.3 (2) (с) Договору про Європейський Союз, про боротьбу з корупцією, яка зачіпає посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу, 1997 О.І. (С 195), 2–11.

¹¹ *Ід.*

¹² Комітет міністрів, Резолюція Ради Європа (97) 24, <https://rm.coe.int/16806cc17c>

¹³ *Ід.*

¹⁴ *Модельний кодекс поведінки публічних службовців*, Додаток до Рекомендації № R (2000), РАДА ЄВРОПИ, <https://rm.coe.int/16806cc1ec>

Загальні принципи

Стаття 4

1. Публічний службовець повинен здійснювати свої повноваження відповідно до закону, і тих законних вимог і етичних стандартів, що стосуються його чи її функцій.¹⁵

ООН займає подібну позицію стосовно етики, яка викладена у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «51/59 Боротьба з корупцією» та у супровідних додатках.¹⁶ У резолюції мова йде про протидію корупції, але у додатках міститься «Міжнародний кодекс поведінки публічних посадових осіб».¹⁷ Відповідно до загальних принципів визначаються етичні стандарти, яких очікують від публічної посадової особи: «Публічна посада, як вона визначається у національному законодавстві, це посада, наділена довірою, яка передбачає зобов'язання діяти в публічних інтересах. Тому публічні посадові особи виявляють абсолютну відданість публічним інтересам своєї країни, які представлені демократичними інститутами влади».¹⁸ У Статті 8 Конвенції ООН про боротьбу з корупцією зазначається: «З метою боротьби з корупцією кожна Держава-учасниця заохочує, серед іншого, непідкупність, чесність і відповідальність своїх публічних посадових осіб...».¹⁹

Сприяння етичній поведінці у владі та в умовах глобальної економіки належним чином розпочинається ще в університеті, коли студенти переходять від сімейних етичних норм до більшого етичного середовища суспільства. Міжнародна спільнота має безліч етичних тверджень та принципів, які університет може включити до свого навчального плану з етики. Включення цих принципів до методики викладання допоможе сформувати у студентів розуміння не лише етики, але й етичних вчинків, які допоможуть досягти успіху у демократичному суспільстві та в умовах глобальної економіки.

V. Етика в Університеті

Дослідження на предмет викладання етики показують, що викладання етики – це лише половина процесу виховання майбутнього етичного лідера. Відповідно до статті, яку

---

¹⁵ *Id.*

¹⁶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 51/59 (Боротьба з корупцією), (Грудень 12, 1996), <http://www.un.org/documents/ga/res/51/a51r059.htm> (прекурсор до Конвенції ООН проти корупції)

¹⁷ *Id.*

¹⁸ *Id.*

¹⁹ Див Конвенцію ООН проти корупції, ст. 8, параграф 1, https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf

нещодавно було опубліковано у журналі «Ethikos», найуспішніші школи з етики також живуть відповідно до етичних цінностей.²⁰ Автори наводять сім уроків від найкращих шкіл:

1. Визнайте, що розвиток характеру людини – це пріоритет, і дайте зобов'язання робити хоча б щось для цього.
2. Усвідомте, що ви завжди сигналізуєте про свої цінності. Візьміть на себе відповідальність і максимально можливо скористайтесь цією ситуацією.
3. Щоб етична ініціатива стала успішною, вона має бути автентичною. Присвятіть трохи часу і створіть програму, яка відповідатиме унікальним вимогам вашої організації.
4. Ми вчимося на повтореннях. Поговоріть про свої цінності. Змодельуйте свої цінності. Подумайте над своїми цінностями. Ще раз і ще раз.
5. Використовуйте різноманітні методи навчання. Реальне життя – складна річ і не існує універсальної стратегії.
6. Зосередьтеся на цінностях, які ви хочете виховати. Викладати етику не означає просто навчати дотриманню певних правил. Це означає навчити цінувати цінності.
7. Ваші дії голосніші, ніж ваші слова, а тому переходьте від слова до діла.²¹

І ще остання рекомендація як прищепити належну етику нашим студентам: рівнятися на найкращий, найвищий ідеал. Зосередитися на позитивному і працювати для його досягнення.²²

Відправна точка для університетів – прийняти рішення, що вони хочуть стати лідерами суспільства з питань етики. Встановлюючи стандарти найвищого етичного ідеалу для університету, викладачів та студентів, університет починає жити поведінкою, якою також має жити влада та бізнес, і розвиває високі етичні стандарти суспільства. Встановлюючи цю соціальну норму в університетській спільноті, випускники університетів очікуватимуть та вимагатимуть такої ж етичної поведінки у ході своєї професійної діяльності, і стануть кращими етичними лідерами майбутнього. Але все це починається з університету та його цінностей.

Окрім викладання, університети, в яких немає кодексу етики членів університетської спільноти або відповідної системи честі, зобов'язані розпочати підготовку проектів та

---

²⁰ Pat Harned & Kathryn Sutliff, *What the Schools Can Teach Us About Nurturing Values*, (Пет Гарнед і Кетрін Сатліфф *Чому школи можуть навчити про прищеплення цінностей*), журнал ETHIKOS MAGAZINE, січень 2003.

²¹ *Id.*

²² *Id.*

впровадити їх. Після їх впровадження Кодекси честі та етичні цінності, зазначені в них, стануть стандартом, за яким існуватиме етика в університеті та нестимуться цінності у суспільство. Багато університетів вже реалізували цю ініціативу і їхні кодекси честі є в мережі Інтернет та можуть використовуватися у процесі створення проекту. Наприклад, у Техаському Університеті є Політика дотримання етичних норм²³ і Коротке практичне керівництво з етики та Системи честі Техаського університету.²⁴ В обох міститься цитата покійної Барбари Джордан: «Етична поведінка означає бути чесним, говорити правду і робити те, що ви сказали, що ви зробите».²⁵ Університет Вашингтона і Лі живе за системою честі з 1860-х років і вона залишається еталоном для випускників у прийнятті етичних рішень впродовж всього життя.

Підрозділ освітніх ініціатив Департаменту державної освіти Нью-Йорка запровадив кодекс етики для своїх викладачів.²⁶ Першим з зазначених принципів є: «Освітня виховує інтелектуальний, фізичний, емоційний, соціальний і громадянський потенціал у кожному студенті».²⁷ На міжнародному рівні навчальні заклади аналізують або впроваджують нові етичні стандарти. Наприклад, навесні 2001 року влада Пакистану розпочала створювати кодекс етики викладачів, які працюють у державних навчальних закладах.

Університети мають запровадити та жити відповідно до кодексів етики і використовувати їх як належну методологію для викладання етики своїм студентам. Як і в часи Арістотеля, коли він писав другу книгу «Нікомахова етика»²⁸, так і зараз «доброчесності ми набуваємо, зробивши щось доброчесне... Коли щось потрібно робити, пройшовши навчання, то навчаємося ми, роблячи це».

VI. Висновки

Поки народи світу пробивають свій шлях за допомогою політичних реформ, Інтернету, глобалізації, університети займають найкращу позицію, щоб стати етичними

---

²³ Система Техаського університету, Офіс генерального радництва, Політика дотримання етичних норм, <https://www.utsystem.edu/offices/general-counsel/ethics>.

²⁴ Система Техаського університету, Етика: Коротке практичне керівництво, <https://www.uth.edu/hoop/documents/Ethics.Brochure.2006.pdf>

²⁵ Барбара Шарлін Джордан (1936-1996) була американським політиком та діячем сфери освіти, а також членом Палати представників США з 1972 до 1978 року. В 1966 р. Джордан стала першою афро-американкою, яка здобула місце у Сенаті штату Техас. Вона була автором першого законопроекту про мінімальну зарплату і виступала за законодавство у сфері цивільних прав. У 1972 році Джордан було обрано до Палати Представників США. Вона отримала місце в Комітеті з юридичних питань, де завоювала народну підтримку після своєї сильної промови на підтримку обвинувачуваного Президента Річарда М. Ніксона під час Воттергейтського скандалу.

²⁶ Нью-Йоркський державний кодекс етики для викладачів, Нью-Йоркські державні професійні стандарти та практична рада з питань навчання, <http://www.highered.nysed.gov/tcert/resteachers/codeofethics.html>

²⁷ *Id.*

²⁸ Арістотель «Нікомахова етика», книжка II, параграф 1.

лідерами кожного народу. Навчальні матеріали доступні, з кодексами поведінки можна ознайомитися і впровадити власні, а державні етичні стандарти вже присутні у багатьох дисциплінах та частинах світу. Університетські викладачі мають усі шанси викладати та стати етичними взірцями для своїх студентів, що є дуже важливим для справедливого світу. Університети можуть стати своєрідним мостом між місцевими спільнотами та глобалізованою економікою і владними установами. Викладачі університетів мають усі необхідні інструменти, щоб стати провідними будівельниками такого мосту, якщо вони готові взяти цю відповідальність на себе в науковому та університетському житті.